

KÜLFÖLDI EGYHÁZI SZEMLE.

Külföldi egyházi élet.

A külföldi egyházi élet egy olyan eseményével kezdjük szemlénket, mely bennünket sokkal közelebből érint, mintsem első tekintetre gondolnánk.

Egyházi és politikai lapjainkból egyaránt ismerjük azt a syllabust, melylyel X. Pius pápa a folyó év közepén meglepte a művelt világot. Szándékosan mondjuk, hogy meglepte. Ugyanis nem egyszer olvashattunk afféle híreket a mostani pápáról, hogy a modern kulturának barátja, hogy az újabb theologiai kutatásoknak eredményeit, főleg az exegesis körül, hajlandó elfogadni és éppen ezért alakított egy bibliamagyarozati s fordító társaságot. Híre járt, hogy az Indexen is változtatni fog. Hallottunk arról is, hogy éppen ilyenmő érzelmeit és szándékait ismerve, Németország katolikus köreinek kitűnősegei egyenesen az Index eltörlését fogják tőle kérni stb. És imel! Úgy látszik egyszerre. mintha a mostani pápa nem hiába vette volna fel a Pius nevet, mert a modern műveltség, a modern tudomány, — főleg theologiai tudomány ellen megnyilatkozó ellenszenvben egyenes szellemi leszármazója az első hirhedt syllabus kiadójának, a karbonáriból Krisztus infallibilis helytartójává vedlett IX. Piusnak.

Mi, a kik oly távol vagyunk a Péter székében ülő pontifex maximustól, mint Makó Jeruzsálemtől, nem tudjuk megítélni, hogy tényleg voltak-e X. Piusban olyan hajlandóságok, melyek elődei hagyományaitól eltérők. Nem tartjuk valószínűnek, hogy lettek volna. De ha netalán lettek volna Sarto biborosban, a velencei patriarchában, ezekből semmi át nem származhatott X. Piusba. Minden pápa, ki megválasztatása előtt nem pápásan gondolkozott, elmondja Aeneas Sylviussal: „Aeneam rejicite, Pium recipite“.

Honnan származtak tehát a fent hivatkozott híresztelések? Hát csak onnan, hogy egyesek, kik a római egyház törvényein belül nagyobb szabadság után vágyódtak, a kik nem tudták elviselni azt a gondolatot, hogy a világon minden

halad, csak a római egyház marad meg, mint a középkor egy megkövesedett darabja, a VII. Gergely és III. Imre által letett alapokon és az Aquinói Tamás által megépített kőfalakban: ezek az egyesek a maguk vágyait, kívánságait, törekvéseit imputálták X. Piusnak. Azt gondolták, hogy Sarto Giuseppe majd egy második Murrhone Péter lesz, a kit a kuria hatalmi bűvköre a maga egyszerűségéből ki nem tud vetköztetni s a ki a politikus pápák után, mint valódi sacerdos magnus, tisztán az egyháznak és az egyházi spirituális érdekeknek fog élni. Szóval: a minőnek szerették volna, olyannak festették az új pápát.

Azonban az első alkalommal kitűnt, hogy X. Pius minden ú. n. modernismusként ellensége. A nem régen elhunyt theol. professor, Schell, volt az, a ki az ú. n. haladó katolicizmus képviselőjében nagyobb szabású reformokat tervezett az egyház dogmatikájában. És ő volt az első is, a kinek éreznie kellett, hogy a pápától minden haladás távol áll. Az ő esete szolgált alkalmul, hogy a haladásnak katolikus barátai összeállva egy kulturszövetséget alkottak, mely a kontinens és Anglia modern gondolkozású theologusait összefoglalva, meg akarta mozditani „a mozdithatatlan országot“. A terv. a szándék kitudódott. A pápa, illetőleg a kuria felelete a haladók törekvéseire a syllabus lett.

A kulturszövetség, mely mély gyökereket vert úgy Olasz-, mint Franciaországban és a mely áthatott Németország területére is, a kultúra alatt azt a törekvést érti, mely egyenesen hadat üzen a középkori Vatikánnak és a modern gondolkozás elől elzárkózó katolikusok hátramaradott, sötét gondolkozásmódjának, nem különben az egyház latin katolikusságának is, mely utóbbi helyébe, nemzetenként a nemzeti elemet kívánja diadalra segíteni.

Olaszországban a kulturszövetség „Societa Nazionale di Cultura“ név alatt már régebben működik. Franciaországban főleg a nagy egyházpolitikai küzdelmek korában lépett előtérbe. Tagjai egy erőteljes petíciót terveztek s szándékoztak a pápához juttatni a szétválasztási törvény érdekében s az aláírásokkal a modernistákat egy táborba kívánták összetoborozni. És mikor ez a törekvés, idő előtt napfényre jutva, hajótörést szenvedett, a németországi modernisták léptek előtérbe s actiójuk első sorban is az Index terheitől kívánta megszabadítani a tudományos kutatókat és a szabadabban gondolkozó, de Róma dicső hagyományaihoz mégis ragaszkodó katolikusokat.

A németek által tervezett kérvényt dr. ten Hompel

münsteri tanácsos fogalmazta. Hozzájárultak Schell Hermann professzor, báró v. Hertling. A kezdeményező s aláírás szerző bizottság székhelye Münster volt s a bizottság tagjai képviselők, tanárok s közöttük a német katolikus világ kimagasló alakjai, mint dr. Fassbender tanár, Muth Károly, gróf Praschma.

A kérvény meglehetősen szerény kívánalmakat tartalmazott, mint p. o. hogy egyes művek ne ítéltessenek el névszerint. Vagy ha ez nem volna lehetséges: akkor legalább a szerzőket előre figyelmeztessék a tévedésekre s adjanak nekik az elítélés előtt időt s alkalmat, hogy esetleg kijavíthassák a tévesnek jelzett helyeket. Végre, hogy a könyvtilalom ne legyen exkommunikációval büntetve, hanem annak respektálása, mint lelkiismereti kötelesség szerepeljen az egyház poenitenciárius gyakorlatában, tehát a gyóntató feloldozhassa bűneik alól a tilalom ellen vétőket.

A németek szerény törekvéseiről is hamar tudomást szereztek a Vatikánban, még mielőtt emlékiratukat a szükséges, súlyos aláírásokkal elláthatták s Rómába küldhették volna. Az olasz, a francia, a német modernistáknak eme mozgolódása valósággal megrémítette a Vatikánt. Ezért csapott le oly váratlanul a Syllabus s ezért közölte a pápaság szolgálatában álló *Corrispondenza Romana*, nyomban a Syllabus megjelenése után, azokat az aktákat, melyekből a Vatikán a francia és német modernisták törekvéseiről — áruulás vagy indiskrérczió útján — tudomást szerzett.

Azonban a Syllabussal nincs befejezve X. Piusnak a haladók ellen intézett hadjárata. Sőt éppen mostanában újabb erővel indult az meg, a mennyiben a pápa a napokban a világ összes püspökeit utasította annak tudomásul vételére és adására, hogy minden pap, ki a modernizmus által képviselt theologiai irányzathoz csatlakozik, az „*excommunicatio latae sententiae*“ alá esik s az egyházon kívül állónak tekintendő.

Az a gyors egymásután, melylyel a Vatikán a tüzelést a modernisták ellen folytatja, arról tesz tanúbizonyságot, hogy a veszedelmet komolynak látja. Ugyanis nagy feltűnést okozott Rómában annak a hire, hogy az elítélt, de állítólag tételeit visszavont Schell Hermannak, ki a múlt év végén elhalt, barátai és elvtársai egy díszes síremléket óhajtanak állítani. Rómában úgy fogták fel ezt a szándékot, mintha Schell eszméit kívánnák az illetők glorifikálni. Persze a kik Rómát ily irányban imformálták, sok mindent elhallgattak, a mik értéktelenné tették volna h iradásukat.

A folyó év tavaszán Commer bécsi dogmatika professor

egy röpiratban támadt neki volt barátja, Schell, emlékének és gúnyosan, mint a modernizmus pártolóit aposztrofálta azokat, kik a Schellnek állítandó síremlék érdekében kibocsátott felhívást aláírták. Mintegy 162 aláírás volt a felhívás alatt. A németországi katolicizmus legelőkelőbb nevei: lelkészek, világiak, professzorok vegyesen. Köztük a bambergi érsek, a regensburgi püspök, 25 theologiai professzor s a centrumnak előkelő vezetői stb.

Commer röpirata heves irodalmi harcot indított meg, melyben némely ultramontánok Schell emlékét befeketíteni, más modernisták pedig tisztázni igyekeztek. Szóba került Schell visszavonó nyilatkozata, melyet egyik részen képmutatásnak, a másik oldalon kicsikartnak és félremagyarázottnak állítottak. És egyszerre csak közbe dördült az öreg ágyú: X. Piusnak Commerhez intézett s ennek fellépését nagy elismeréssel dicsérő levele.

A pápa ezen, június 14-én kelt, levelében azt írja, hogy Schell professzor életének feddhetlenségével, jámborságával, a vallás védelmében tanusított buzgalomával és más erényekkel kitüntette ugyan magát, de nem egyszersmind tanításainak romlatlanságával is. Ezért történt, hogy a szentszék némely iratait nyilvánosan elítélte. Éppen azért bizni kellett a katolikusokban, hogy nem lesz közöttük senki, a ki az egyébképpen dicséretre érdemes férfit a katolikus tanfogalmaktól való eltévelyedésében követni fogja. „Azonban — mondja tovább — arról értesülünk, hogy vannak emberek, kik nem haboznak az ő tanait ajánlgatni és őt magát olyan dicsérettekkel elhalmozni, mintha ő a hit főfő védelmezője lett volna, kit magával Pál apostollal lehet egybevetni és a ki egyáltalában méltó arra, hogy emlék állítása által az utókor csodálata számára halhatatlanitassék. Természetesen azokról, kik így gondolkoznak, vagy azt kell feltételezni, hogy nem ismerik a katolikus hitet, vagy pedig hogy ellenszegülnek az apostoli szék tekintélyének, miután ugyanis azt a gyalázkodást találták ki, hogy a szentszék elavult nézeteket istápol és ellenszegül a tudományos haladásnak, egyenesen szárnyát szegi a kutató elmének és szembeszáll vele, ha az igazságot akarja tanítani. Pedig ennél hamisabb és helytelenebb dolgot kigondolni sem lehet.“

Elképzelhetni, hogy minő hatást okozott ez a pápai irat, melyet a kurializmus dicsőítői siettek napfényre hozni. Hiszen az egyház hithű érsekétől, püspökétől s számos professzorától mi sem állott távolabb, mint a szentszék ellen való tüntetés szándéka. Egy ideig, mintha villámcsapás sujtotta volna őket,

hallgattak. Majd egy jó hónap múlva, az emlékbizottság nevében, egy irattal keresték fel a pápai államtitkárt, melyben szándékukat és álláspontjukat felfejtik s kéri az államtitkárt, hogy azt ismertesse meg a szent atyával is.

A bizottság biztosítja a pápát, hogy tőle a pápai szék ellen irányuló minden tüntetés szándéka távol áll s hogy a felhívás aláírói hitvallásilag és egész életükkel a katolikus egyház talaján állnak. Mindössze is egy, az elhunyt professor irányában megnyilatkozó általános emberi kegyeletszerű tényről van szó. Nem azért tisztelik meg Schell emlékét egy sirszloppal, mert a szentszék a professor némely műveit Indexre helyezte, hanem ellenkezőleg, éppen azért, mert Schell professor súlyos áldozatok árán is bebizonyította az egyházhoz való hűségét az által, hogy a szentszék ítéletének magát alávetette.

A bizottság nevében beadott irat nem sokáig maradt válasz nélkül. Július 25-én már meg is adatott az, mely szerint „a szent atya átvette a kérdéses iratot, mely szerint semmi egyebet nem akartatok, mint a halott emlékével szemben az emberi kegyelet adóját leróni, mivel sokan az aláírók közül tisztársai vagy barátai, vagy tanítványai voltak. Ő szentsége e kérdésben való nézetét már világosan kifejezte, midőn alkalomlag kinyilatkoztatta, hogy különbséget kell tenni Schell Hermann magánélete s az általa kiadott iratok között.“

Albert bambergi érsek és Henle regensburgi püspök a bizottságnak a pápai államtitkárhoz intézett iratával hasonló tartalmú körleveleket bocsátottak ki, melyekben a félreértés és gyanúsítás eltávolztatása okából kijelentik, hogy ők Schellnek theologiai tévedéseit, az egyház értelmezése és magyarázata szerint, elvetik s hogy aláírásukat abban a hitben adták a felhívás alá, hogy az elhunyt barát emléke iránt megnyilatkozó kegyeletnek eme kifejezése sehol sem fog megbotráncozást támasztani. Ennélfogva ők minden olyan kísérletet, mely az egyszerű kegyeleti ténynek oly értelmet és jelentőséget kíván tulajdonítani, mintha azzal az egyháznak Schell ellen intézett eljárása miatt tüntetni akartak volna, a leghatározottabban visszautasítanak.

Ezen nyilatkozatok daczára a pápai levelet a legtöbb egyházmegyében hivatalosan kihirdették, a mivel a Schell-emlékbizottság gyanús voltát kívánták az illető főpásztorok kifejezni. Ezen kihirdetések ismét többrendbeli nyilatkozatokra, tiltakozásokra szolgáltak alkalmul. Nem csak, hanem több tekintélyes férfiú Würzburgban a katolikus gyűlés helyi bizottságából is kilépett.

Az ügy hovatovább elmérgesedett, mert tényleg Schell tisztelői és barátai körében a modernizmusnak számos elvűt harczosa is helyet foglal, az ellenfél pedig Róma tekintélyének fenmaradásáért küzd. A vita hevében Schellnek számos levele, valamint több hozzáintézett levél is publikáltatott. Nyilvánosságra kerültek azon jegyzőkönyvek is, melyek Schell állítólagos meghátrálását vannak hivatva bizonyítani. A modernizmus ellenségei azt akarják igazolni, hogy Schell engedelmessége csak színleges volt s ha tovább él, bizonyára az eretnokségbe rohan. Viszont a másik oldalról védik Schell emlékét és többekre, kik most a modernisták ellen a leghangosabbak, reá szeretnék bizonyítani, hogy a pápai kárhoztatás előtt Schellel egy értelemben voltak, sőt őt kitartásra, továbbhaladásra ösztönözték.

Mellőzve már a Schell emléke s a modernizmus körül vívott harczokat, egy igen fontosnak látszó dologra kell reá mutatnunk, mint a nagy hullámokban zajló ellentétek eredményére. Ez nem más, mint az a határozat, melyet az ideai katolikus nagygyűlés, mely Würzburgban augusztus 26-án kezdette meg üléseit az ú. n. „római kérdésben“ hozott. Tudnunk kell ugyanis, hogy minden németországi kath. nagygyűlésnek hagyományos első tárgya az ú. n. római kérdés, mely eddig kizárólag az egyházállam elvételére, a pápa vatikáni fogságára, vagyis tehát a pápa világi hatalmának helyreállítására vonatkozott. Nem volt még eddig katolikus nagygyűlés, mely más szempontból nézte volna a római kérdést. Az idén azonban másképpen történt.

Ha a mult évi esseni nagygyűlés határozatát nézzük, ott a következőket olvashatjuk: „A német katolikusok az egész világ katolikusaival egyértelműleg fentartják azon követelésüket, hogy az ő legnagyobb egyházi fejük, a pápa, valódi és tökéletes függetlenséget élvezzen, a mi a katolikus egyház szabadságának és függetlenségének is elengedhetlen előfeltétele. És ezt a szabadságot és függetlenséget csak akkor láthatják biztosítva, ha egy oly állapot állittatik helyre, melyhez a pápa is megegyezését adhatja“.

Az ideai határozat mellőz minden politikai vonatkozást és az egyház, valamint a szentszék szabadságát s függetlenségét már „péterfillérekkel“ kívánja biztosítani. A határozat hangsúlyozza a szentszék iránti hűséget, utal a pápa ötven éves papi jubileumára, a szentszéknek mind nyomasztóbbá váló anyagi helyzetére s kimondja, hogy az egyház függetlenségének és szabadságának érdeke, nem különben a pápai háztartás is sürögősen követelik, hogy a szentszék folyó szükség-

leteinek fedezése végett az eddig szokásos péterfillérek a szent atyának adandó rendszeres és évenként visszatérő adománynya változtattassanak át, melyek őt abba a helyzetbe juttassák, hogy az egyháznak, minden ő reá váró kívánalmi, egész terjedelmökben kielégíttessenek.

Nem merjük egész határozottsággal állítani, hogy ez a határozat, illetőleg ennek a régítől eltérő tartalma felelet akarna lenni a szentszékeknek a modernizmus kérdésében tanúsított állásfoglalására; de mégis figyelemre méltónak tartjuk azt, hogy a határozatot Würzburgban, a modernisták főhelyén és éppen ilyen előzmények után hozták ebben az alakban. Nemkülönbön figyelmet érdemel a pápának csak a napokban szétküldött és előbb említett felhívása is, mely a haladó katolicizmus ellen keresztes hadjáratra szólítja fel a püspöki kart.

Minden jelenség arra mutat, hogy a római egyház rendületlenül fenn kívánja tartani a középkori hagyományokat és hogy — bármennyire tiltakozzék is ez ellen X. Pius — a római egyház a haladás középkori kerékkötője kíván lenni. Azonban ha azt fogjuk látni, a mint valószínűleg fogjuk is, hogy a modernizmus meghátrál a Vatikán villámai elől, ne feledjük, hogy a kulturszövetség nem fog elveszni nyomtalanul, hanem úgy fog működni tovább is a föld alatt, mint a XIII. Leó által kárkoztatott amerikanizmus, hogy hozzá időnkint újabb, hasonló természetű mozgalmak is fognak csatlakozni; mig nem teljesen aláássák a modern haladásnak legerősebb gátját.

Ha már most azt kérdi valaki, hogy az előadott események mennyiben érdekelnek bennünket, magyar protestánsokat: erre is megfelelünk.

Korunk felettébb ideges és izgatott. Ilyenné teszi elsősorban a kollektív társadalom eszményképeért harcolóknak a mai individualis társadalom ellen indított elszánt tusája. A mai rend javait élvezők szinte kétségbeesve kapkodnak minden eszköz után, melytől a nekik kiváltságolt állást biztosító társadalom fentartását, megvédelmezését remélik. Az ilyenek íelismert eszközök között legelső és legfontosabb szerepet az ú. n. tekintély játsza. A tekintélyek mindennemű forrásai és fellegrárai között pedig a legbővebb, illetőleg legerősebb a róm. kath. egyház, mely egyenesen az isteni tekintély letéteményesének tartja s gerálja is magát. Tehát az egyháznak, a római egyháznak, a modernizmus felett aratandó győzelme a tekintély-imádók előtt is, de a tekintélytől földi exintenciájuk üdvösségét várók előtt is, ezt az egyházat, mint a mindenség folyton változó folyamába csodául beillesztett válto-

zatlan kőszalat fogja feltüntetni. A vatikanizmus diadala világszerte a róm. katholicizmus emelkedésével és mesterséges emelésével karöltve fog jelentkezni s így a mi kis területünkön is a róm. katholicizmus ú. n. ultramontán áramlatának magasra dagadását fogja jelenteni.

Ha ellenkezőleg történnék, vagyis ha a haladó katholicizmus bátran megállana a maga sarkán és felvinné a küzdelmet a vatikanizmussal: ez jó időre megbénítaná a mi ellenünk is törekvő ultramontanizmus heves támadását. De ennek az esetnek bekövetkezésére nincs semmi kilátás. Nem sokára fogjuk olvasni, hogy „Asseclae modernismi laudabiliter se submiserunt“. Így szokott s így fog ez most is történni.

De meg kell indokolnunk ezt az állításunkat is, mert csak úgy odavetve érték nélkülinek, felületesnek tetszhetik,

A római egyháznak, mint a tekintély főbátyjának fenmaradása elsősorban magának ennek az egyháznak érdeke. Egész hit- és erkölcsrendszerének, egész szervezetének, a külső és belső intézmények összessége fenmaradásának, vagyis az egész egyház létének szegyeletköve az egyház tekintélyének fenntartása. Ezért az egyház, illetőleg azok, a kik maga az egyház, vagyis kiváltképpen a hierarchia, minden rendelkezésükre álló eszközzel az egyházi tekintély védelmére sietnek. Mert ha ez a tekintély csorbát szenved, akkor nincs pápa, nincs püspök, nincs áldozár, nincs egyház. Hatalomnak, befolyásnak csimborassója dől össze és sok ezer hatalmasnak egész existenciája semmisül meg.

Azonban a római egyháznak, mint a tekintély főbátyjának, fenmaradása: érdeke a hatalom minden mai-kezelőinek. Nagy bölcsességet fejezett ki, a különben éppenséggel nem bölcs I. Jakab angol király, midőn így kiált fel: „no bishop, no king“.

Nem kisebb érdeke a tekintély fentartása azoknak sem, kik az ezen tekintély által alátámasztott társadalom kiváltságoltjai is, de a fenálló rend keretében élvezik a maguk munkáján felül avagy csak tisztán a mások munkájának gyümölcseit.

Jóformán azt mondhatnánk, hogy az egyház tekintélyének csorbulása, megdöntése csakis az új társadalmi rend harcosainak válnék előnyükre. Ezekkel pedig, mint mindennemű tekintély ellenségeivel, a megtépázott tekintélyű egyház sem a maga léte, sem másoknak, a társadalom annyi, reá néző rétegének javára az egyház szövetséget nem köthet.

De vonatkozunk félre akár az egyeseknek, akár intézményeknek, akár osztályoknak érdekeitől, be kell vallanunk,

hogyan az egész emberi társadalom szabályos fejlődése megkívánja bizonyos ellentétes erőknek mérkőzését. És éppen a társadalmi erjedés mostani zavaros korszakában kell belátnunk nekünk protestánsoknak is, hogy a római katolikus egyházat, miképpen a múltban, úgy a jelenben is az emberiség fejlődésének történelmi folyamatába egyik leghatalmasabb rugó gyanánt illesztette be a gondviselés. A paedagogus veszőjével vezette a nemzeteket a középkoron át, míglen öntudatosakká lettek s intézményeiket maguk is kiépíthették. A fennálló intézmények oltalma, védője ma, mikor az emberiség hajlandó lenne az eddigi biztos ugyan, de mindenek befogadására elégtelen szerény hajlékokat összerombolni, mielőtt tisztában lenne a jövő hatalmas s mindeneknek elégséges épület terve és költségei felől.

Mi itt látjuk a róm. kath. egyház világtörténelmi jelentőségét. És meg is becsüljük azt. De semmi esetre sem vagyunk barátjai annak, hogy túlbecsüljük. Bár isteni intézménynek és örökké valónak hirdeti magát, mégis csak emberi eredetű az és enyészet lesz a sorsa, mint minden emberi alkotásnak. Hiába tiporja tehát le X. Pius pápa is a modernizmust, hiába tapsolnak majd neki a tekintély imádói és kitartottjai, a modern szellem rést fog törni a Vatikán évezredes falain is.

Hanem úgy vesszük észre, hogy idáig jutva sok mindent elbeszélünk, talán kelleténél többet is elmélkedtünk, de egy dologról, a protestantizmusnak a jelen társadalmi harcok közepette elfoglalt álláspontjáról, esetleg követendő irányáról megfeledeztünk.

Nem minden ok nélkül történt ez a feledékenység. Ugyanis míg a római katolicizmus, a maga egyházának eszményét követve, egy igen élesen körvonalozott álláspontot foglalt el a társadalmi küzdelmekben, addig a protestantizmust a legvégzetesebb kapkodás jellemzi. Ennek következtében csak mozaikokat rakhatnánk össze a nélkül, hogy azokból kép formálódna.

Az ingadozás, a bizonytalanság legfőbb okát abban találjuk, hogy a protestantizmus egyfelől túlságosan protestáló tényező ugyan a római katolicizmussal szemben, de azért másfelől nem idegenkedett annak intézményei utánzatától. Így eleitől fogva ott látjuk az egyéniség éles hangsúlyozását, de sohasem jutott kellő érvényre, nem még ma sem a prot. theológiában ennek az egyéniségnek szociális oldala, tehát egészében a szociális egyéniség, ki úgy szereti az ő felebarátját, mint önmagát. Továbbá a róm. katolikusokat, saját elveink ellenére, nagyon buzgón követtük az egyházi intézmények

kiépítésében s így a protestantizmus, mint elv, az egyházon kívül ugyan világnézetté váltott s diadalmas pályafutást végzett, de az egyházon belül alig egyéb, mint a róm. katolicizmusnak a XVI. században lerombolt épületrészeiből összehordott kövek egybeforrasztó maltere.

Újabb időben látjuk már, hogy a protestantizmus is tudatára ébredt annak, hogy neki korunk szociális küzdelmeiben teendői vannak. Így indult meg a németországi nagy egyházi szociális munkásság az evang. egyház kebelében. Hanem ez a munkásság nagyon magán viseli eredete bélyegét, t. i. hogy az nem egyéb, mint a katolikusok által űzött ú. n. „keresztény szociálizmus“ gyarló másolata. De ez nem is lehet másképp. A hol a „Kirchentum“ szinte egyjelentőségű a „Christentum“-mal: ott nem a protestáns elv, hanem a protestáns egyház a vezető mozzanat.

Még újabban azonban Angliában és pedig az anglikán egyház kebelében, egy más mineműségű szociális tevékenység indult meg protestáns részről. Nem ismertethetjük részletesen, de idézzük programjából a következőket:

„Mi az emberiség elvi egységéből, mint olyan tényből indulunk ki, melyet Krisztus jelentett ki s melyet a történelem és a tudomány igazolt. Mi a külső viszonylatokat ezzel a ténnyel összhangba akarjuk hozni és ezt az egyház egyik feladatának is tartjuk. Mi szocialisták vagyunk, mivel a mi keresztyén bölcsészetünk a szocializmust, mint valami kijelentésszerűt ismertette meg velünk, mint oly dolgot, mely az isteni munkát t. i. az emberek szociális megváltását végrehajtani alkalmas. A szociális igazságtalanság a kétkedés és hitetlenség leghatalmasabb forrása. Mi nem látunk más kibontakozást, mint a szocializmust“.

Mindenesetre új és szokatlan szózat ez. Nem afféle „keresztény szociálizmus“, mint a minőt akarnak némelyek a mi Kálvin szövetségünkkel is végeztetni. Nem az aratósztrájk kiszimatolására és az Omge-nek bejelentésére szervezkednek az anglikán papok és világiak, hanem azt a szociálizmust támogatják s terjesztik, melyet így definiálnak: „Szociálizmus alatt azon kifejezett elv értendő, mely szerint a földeket, telkeket, tőkéket az összesség közösen bírja és társadalmilag használja mindenek javára“.

Miután a protestáns egyházak kebelében is megindult már mindkét irányban a szociális tevékenység, érdemes lesz figyelemmel kísérni, hogy minő eredményekkel képes úgy egyik, mint másik előmozdítani a társadalom békés átalakítását.

p—f.